

Rozhodování rodičů o odkladu školní docházky v kontextu výběru školy¹

Kristýna Vlčková

Masarykova univerzita, Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta

Abstrakt: Odkladů školní docházky je v České republice v porovnání s okolními zeměmi dlouhodobě mnoho. Podle české legislativy vydávají impulz k odkladu rodiče, kteří se mohou ve stejné době rozhodovat, na kterou školu své dítě zapíší. Cílem této stati je odpovědět na otázku: Jak rodiče přemýšlejí o odkladu školní docházky svých dětí v kontextu výběru základní školy? V této studii prezentuji výsledky šetření, při kterém jsem analyzovala data získaná pomocí deseti hloubkových rozhovorů s rodiči předškoláků, jejichž děti navštěvují mateřskou školu v lokalitě centra jednoho velkého města, anebo se rodiče chystají v této lokalitě zapsat své dítě do 1. třídy základní školy. Tyto rozhovory byly zaměřeny na téma volby základní školy a vynořilo se při nich subtéma odkladů školní docházky. Z analýzy rozhovorů vyplývá, že rodiče vybírají školu dvojím způsobem. Jedním je strategie přijatelné varianty, při níž volí první přijatelnou základní školu, zatímco rodiče se strategií seznamu přání vybírají z dostupných škol podle vlastních kritérií tu nejvhodnější. Ukazují, že těmto strategiím může předcházet tzv. vylučovací metoda, tedy odmítnutí spádové školy, ta je však pouze nultým krokem, po kterém následuje některá ze dvou strategií volby školy. V závěru popisují, že rodiče užívající strategii přijatelné varianty vyjadřují větší důvěru v odbornost institucí a při rozhodování o odkladu školní docházky se přiklánějí k jejich názoru více, než je tomu u rodičů se strategií seznamu přání, kteří jsou v rozhodování nezávislejší.

Klíčová škola: odklad školní docházky, volba základní školy, základní škola, vztahy rodiny a školy

Parental Decision Making about the Postponement of the Commencement of School Attendance in the Context of School Choice

Abstract: Delays in commencing school attendance are frequent in the Czech Republic, compared to the surrounding countries. According to Czech legislation, parents can opt for such a postponement and they can also decide which school the child enters. The purpose of this paper is to answer the question of how parents think about delaying the commencement of their children's schooling in the context of primary school choice. In this study, I present the results of research in which I analyzed data obtained through ten in-depth interviews with parents of preschool children whose children attend a nursery school in the centre of a large city or parents planning to enrol their child in the first grade of primary school. These interviews focused on the topic of school choice and the subject of delayed commencement of school attendance emerged. The analysis of the interviews shows that parents choose a school in two ways. One is a strategy of an acceptable option by choosing the first acceptable primary school, while parents with a wish list strategy choose the best school from those that are available according to their own criteria. I show that these strategies can be preceded by the exclusion method, which means declining a local school, but this is only a zero step followed by one of the two school choice strategies. In conclusion, I state that the parents using the strategy of an acceptable option express greater confidence in the expertise of the institutions, and in their decisions about delayed commencement of school attendance they

1 Text vznikl v Autorském semináři ÚPV FF MU pod vedením doc. Šedové.

32 tend more to their own opinion than do parents with a wish list strategy. Parents with a wish list strategy are more independent in their decision making.

Keywords: delayed commencement of school attendance, school choice, elementary school, primary school, parent-school relationship

V České republice jsou odklady školní docházky stále běžnou záležitostí, v její novodobé historii má tento odklad každoročně pětina až čtvrtina dětí. Jak lze vyčíst z údajů Českého statistického úřadu (2016), celkových počtů případů odkladů přibývá. Zvyšuje se ale také počet všech dětí zapisovaných do 1. ročníku základní školy, proto procento dětí s odkladem mírně klesá. Ze všech dětí, které nastoupily do školy ve školním roce 2015/2016, bylo 20,6 % sedmi- a osmiletých, tedy alespoň s jedním odkladem.

Téma odkladů školní docházky je pro česká média zajímavé a každoročně se k němu jejich prostřednictvím vyjadřují odborníci, kteří odpovídají na otázku, jakým způsobem se určuje vhodnost nástupu do povinného vzdělávání, resp. jeho odkladu, a také analyzují, proč je u nás procento odkladů tak vysoké. Psycholog Václav Mertin (2015, s. 8) pokládá odklad školní docházky za „systémově špatné opatření“. Jak uvedl pro Český rozhlas Radiožurnál (2017), je již dlouhá desetiletí posuzována připravenost dítěte na roli školáka, místo aby se školy přizpůsobovaly všem dětem tak, aby se rodiče ani odborníci vydávající klíčové posudky nemuseli obávat rozhodnout o jejich nástupu do 1. třídy.

Děti, které získávají odklad školní docházky, je v České republice opravdu mnoho, a to i v porovnání s okolními zeměmi na východ i na západ, Slovensko i Německo mají úroveň odkladů do deseti procent (Svobodová, 2015), proto je důležité tento jev zkoumat. Pedagogika se u nás dosud věnovala odkladům školní docházky z hlediska školní zralosti a připravenosti (vznikaly především diplomové práce v oblasti sociální pedagogiky, které odklady školní docházky zkoumaly). V poslední době se však objevují zjištění, že rodiče nežádají o odklad školní docházky pouze z důvodu nezralosti dítěte (Greger, 2015; Svobodová, 2015), což je potřebné podrobit dalšímu zkoumání.

1 Východiska

1.1 Počátek školní docházky

Dítě má podle školského zákona č. 561/2004 Sb. povinnost školní docházky od školního roku následujícího po šestých narozeninách. Školní docházku může začít i dříve, ve školním roce, ve kterém bude mít šesté narozeniny, to však musí být podloženo žádostí rodičů a posouzením odborníků (školského poradenského zařízení a odborného lékaře). Nejpozději musí dítě začít školní docházku ve školním roce, ve kterém dovrší osmi let. Rodič dítě podle školského zákona zapisuje do spádové školy (určené podle místa trvalého pobytu dítěte), anebo může zvolit školu jinou. Ředitelé škol jsou však ze zákona povinni přednostně přijímat ty děti, pro které je jejich škola spádová.

Od 1. ledna 2017 je platný zákon č. 178/2016 Sb., který školský zákon novelizuje a posouvá termíny zápisů do základních škol téměř o dva měsíce. Zatímco dosud zápisy probíhaly od 15. ledna do 15. února, nyní je termín stanoven na měsíc duben. Pokud Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT) posunulo termín zápisů na později proto, že si od tohoto kroku slibovalo méně odkladů, jak uvádí tisková mluvčí ministerstva pro Český rozhlas Radiožurnál (2017), je otázka, proč je v této novele posunut také termín podávání žádostí o odklad na dřívější dobu. Nyní musí být žádost podána již při zápisu (resp. do konce dubna), zatímco dosud na to měli rodiče čas až do konce května. Stále platí, že tato žádost musí být doplněna dvěma posudky, jeden je vypracován příslušným školským poradenským zařízením a druhý odborným lékařem anebo klinickým psychologem. Pokud posudky odklad doporučují, ředitel začátek povinné školní docházky odloží o jeden školní rok. Ze zákona vyplývá, že o odklad je potřeba žádat a musí být opodstatněný, aby jej odborníci doporučili a aby o něm ředitel rozhodl. Odklad nemůže proběhnout, pokud o něj zákonný zástupce nezažádá.

Při posuzování vhodnosti odkladu školní docházky je zkoumána školní zralost a připravenost dítěte. Tyto pojmy neznamenají totéž (Bednářová & Šmardová, 2015, Přinosilová, 2007, Zelinková 2001). Školní zralost zohledňuje především biologickou vyspělost dítěte (Průcha, Walterová, & Mareš, 2013), zatímco školní připravenost označuje připravenost dítěte k započatí povinné školní docházky zejména po stránce socializační.

Školní zralost (Bednářová & Šmardová, 2015, Kotátková, 2008, Langmeier & Krejčířová, 1998, Přinosilová 2007, Vágnerová, 2012) je spjata s dosaženou úrovní vývoje dítěte. Podmínkou je zralost centrální nervové soustavy a kognitivních procesů. Zahrnuje stránku *biologickou* (tělesnou, fyzickou), tedy třeba výšku, hmotnost, zdravotní stav; *mentální* (kognitivní, psychickou), tj. úroveň řeči, paměť, schopnost učení; a *sociální* (emocionálně-sociální) zahrnující schopnost odloučení od rodiny, emocionální stabilitu a ovládnutí emocí například při neúspěchu.

Školní připravenost (Goleman, 1997; Kohoutek, 2006; Kotátková, 2008; Thorová, 2015) je dosažení takového stavu dítěte, při kterém je schopno zvládat nároky spojené se školní docházkou. Takové dítě je sebevědomé, cílevědomé, spolupracující, komunikativní, zvědavé, motivované k práci, umí udržet pozornost a dokáže ovládat své emoce.

Koncepty školní zralosti i školní připravenosti, ačkoli každý akcentuje jinou stránku vývoje dítěte, předpokládají velký vliv okolí (rodina, předškolní výchova) na zralost dítěte.

Systém odkladů školní docházky má dětem pomoci, aby do školy nastoupily, až na ni budou připravené. Podle Přinosilové (2007) může roční rozdíl mezi dětmi v 1. třídě vyvolat nerovnosti – starší děti jsou vývojově napřed a dostávají se tak na horní hranici výkonnostního průměru ve třídě. Odklad tedy může dětem pomoci k nadprůměrným výkonům. Rodiče by však odklad neměli za tímto účelem zneužívat. Podle Matějčka (2005) je bezdůvodný (tj. důvodem není nedostatečná školní zralost) odklad školní docházky spjat s určitým rizikem. Dítě může ztratit motivaci pro školní

34 práci, může promeškat dobu, kdy je na vstup do školy nastaveno. Matějček (2005, s. 179) upozorňuje na vývojové zákonitosti, kdy by dítě nemělo být ani přetěžováno, ani podstimulováno a podhodnoceno. Nejenže v takovém případě „není jeho duševní kapacita náležitě využita, ale (což je horší) není ani rozvíjena – takže je dítě vlastně zanedbáváno“. Takové tvrzení však vyznívá, jako by škola byla jediným místem, kde je dítě stimulováno, a je zde přehlížena například role rodiny. Vlivům odkladů školní docházky na dítě se věnovaly také výzkumy shrnuté v následující kapitole.

1.2 Dosavadní výzkumy

Odklady školní docházky. Výzkumy v oblasti odkladů školní docházky jsou tradičně zaměřeny na posuzování školní zralosti. V posledních letech se však objevují i takové výzkumy, které toto zaměření překračují.

Zkoumán je efekt věku při započetí školní docházky na vzdělávací výsledky (Puhaní & Weber, 2007), dosažené vzdělání, výsledky IQ testů, těhotenství u mladistvých (Black, Devereux, & Salvanes, 2011), výšku příjmů v produktivním věku i odchod do důchodu (Frederiksson & Öckert, 2013). Zajímavé je, že se studie shodují v pozitivním efektu pozdějšího nástupu do školy na výsledcích testování ve školním věku či šance přijetí na gymnázium (Puhaní & Weber, 2007), což některé výzkumníky vede k závěrům, že by děti měly nastupovat do školy později (Ponzo & Scoppa, 2014). Jiní výzkumníci ovšem nevidí v pozdějším nástupu smysl, jelikož dopady na další životní dráhu jsou podle nich minimální (Black et al., 2011).

Ve školní třídě jsou rozdíly mezi výkonem starších a mladších dětí viditelné. McEvan a Shapiro (2008) ve výsledcích svého výzkumu říkají, že rodiče mohou vidět v nástupu svých dětí do školy v pozdějším věku výhody v podobě lepších známek, a mohou podle toho dokonce plánovat měsíc jejich narození. V německém výzkumu Kratzmann a Schneider (2012) zjistili, že rodiče rozhodují především o dřívějším nástupu do školy, zatímco k odkladům školní docházky dochází primárně na základě odborného hodnocení. V případě České republiky je odborné hodnocení nedílnou součástí udělení odkladu, ale musí mu předcházet rozhodnutí rodičů o odkladu uvažovat. Co vše do takového rozhodování vstupuje? Svobodová (2015) se ve svém disertačním výzkumu věnovala procesu rozhodování o odkladu školní docházky u rodičů předškoláků. Identifikuje různé potřeby rodiny, které do tohoto procesu vstupují, z nichž za nejdůležitější považuje potřebu být dobrým rodičem. Greger (2015) popisuje výsledky kvantitativního šetření, z nichž vyplývá, že pro většinu rodičů bylo impulzem pro rozhodování o odkladu doporučení odborníků (MŠ, PPP, lékaře nebo ZŠ při zápisu) a pro 38 % rodičů vlastní rozhodnutí. Jako nejčastější důvody pro rozhodnutí o odkladu rodiče uváděli určitou nedostatečnost u dítěte a strach, že nebude dítě ve škole úspěšné. Společným jmenovatelem tak může být snaha dítě před neúspěchem ochránit.

Přestože se názory na užitečnost odkladů školní docházky u odborníků různí, podstatné je, že rodiče mohou vnímat, že se jejich dítěti bude ve škole lépe dařit, pokud do ní nastoupí v pozdějším věku, a to může mít zásadní vliv na jejich rozhodnutí. Nejenže jsou rodičům rozdíly mezi staršími a mladšími dětmi v jednom ročníku na

první pohled jasnější než dlouhodobé dopady odkladů školní docházky, ale je možné, že ve snaze být dobrým rodičem, chtějí svým dětem prožívání školních let usnadnit bez ohledu na minimální přínosy v budoucnosti.

Volba základní školy. V této studii je téma odkladů školní docházky navázáno na téma rodičovské volby základní školy. Výzkumy v této oblasti ukazují, že různí rodiče vybírají školu za různým účelem.

Postoje rodičů předškoláků k volbě školy lze typologizovat podle toho, jak se liší, když berou rodiče do úvahy zájmy společnosti a zájmy dítěte. Z této typologie vycházejí čtyři typy rodičů. Jeden typ je pro individualizaci volby školy v zájmu dítěte i v zájmu společnosti, jiný je proti ní, a to také jak v zájmu dítěte, tak v zájmu společnosti. Další dva typy se liší v tom, že jeden je v zájmu společnosti pro individualizaci a v zájmu dítěte pro socializaci a druhý naopak (Simonová, 2015). Argumenty pro možnost výběru základní školy směřují především ke svobodě a zkvalitňování služeb a zohledňování individuálního rozvoje dítěte. Argumenty proti akcentují dobře socializované dítě, sounáležitost ve společnosti a pracují s představou, ve které se rodiče aktivněji zasazují o zkvalitnění vzdělávání, pokud nemají možnost volby (tamtéž, 2015). Rodiče vzdělanější jsou přitom orientovanější a ze škol vybírají více, což vede k diferenciovanému vzdělávacímu systému, který pro stát není výhodný (Straková & Simonová, 2015). Pokud si lépe informovaní a orientovaní rodiče vyberou školu, jejíž studenti mají lepší výsledky v testech, vynese nakonec tato volba lepší studijní výsledky jejich dětem (Hastings & Weinstein, 2008). Takovéto kritérium však není jediné, které je při výběru školy rodiči uplatňováno, navzdory teorii trhu, která na základě racionální volby předpokládá, že si rodiče vybírají školu podle jejich ukazatelů efektivity, tedy školní úspěšnosti dětí. Množství rodičů vybírá školu pro své dítě spíše podle sociodemografických charakteristik a spíše než školu vybírají dětem vrstevnickou skupinu (Rowe & Lubienski, 2017). Při výběru může jít o mix racionálního rozhodnutí o výběru kvalitní školy a sdíleného hodnotového systému, navíc se rodiče v názoru na to, co znamená, že je škola kvalitní, různí a určitá část to není schopna určit (Bosetti, 2004).

Které rodiče ale můžeme považovat za ty, kteří jsou aktivními aktéry systému výběru školy? Jde o rodiče, kteří pro své dítě zvolí školu jinou než spádovou, ale jsou to i tací rodiče, kteří nakonec zvolí školu spádovou, pokud si předtím zjišťují informace o dostupných školách a vybírají mezi alternativami (Goldring & Hausman, 2010).

Z výzkumů tedy vyplývá, že sice vzdělanější rodiče umí pro své dítě vybrat školu, ve které jejich děti dosáhnou lepších vzdělávacích výsledků, avšak to není jediným způsobem ani důvodem volby školy. Podle Simonové (2017, s. 141) jde o další kritéria, jakými jsou například klima školy, důraz na řád a disciplínu, počet žáků ve třídách a jejich sociální složení, pověst školy, atraktivita prostředí, dostupnost školy, speciální zaměření kurikula, zájmové aktivity po vyučování nebo přítomnost kamarádů. Trefně přitom shrnuje situaci (tamtéž, 2017, s. 139), ve které se dosavadní zkoumání tématu nachází, kdy „neexistuje univerzální shoda na tom, co je pro rodiče při výběru školy nejvíce důležité“.

2 Metodologie

2.1 Pozadí a cíle výzkumu

V této studii jsou použita data získaná v průběhu výzkumného šetření zaměřeného na to, *jak rodiče vybírají pro své dítě základní školu*. Jedná se o výzkumné šetření, které započalo v roce 2016 a trvá také v průběhu roku 2017, neboť cílem je sledovat chování rodičů, jejichž dítě vstupuje do 1. třídy, v dlouhodobější perspektivě. Metodologickým rámcem tohoto šetření je situační analýza (Clarke, 2005; Kalenda, 2016). Při této metodě kombinujeme různá data a zaměřujeme se na rozličné aktéry situace, která je v takovém výzkumu jednotkou analýzy. V tomto případě jde o situaci, ve které rodiče předškoláků vybírají pro své dítě základní školu v lokalitě střední části velkého města. Při mapování situace jsem navštěvovala místní mateřské a základní školy, účastnila jsem se zápisů do 1. tříd, prováděla rozhovory s rodiči i zástupci škol a studovala materiály týkající se zápisů a (sebe)prezentace místních základních škol.

Přestože jsem získala kombinaci datových zdrojů, v této studii jsem použila data z rozhovorů s rodiči předškoláků o volbě základní školy. Během prvotní analýzy těchto rozhovorů se vynořilo téma odkladů školní docházky jako jev, který může do procesu výběru základní školy zásadně vstupovat. Cílem této studie je odpovědět na otázku: *Jak rodiče přemýšlejí o odkladu školní docházky svých dětí v kontextu výběru základní školy?*

2.2 Výzkumný vzorek

Bohatý korpus nasbíraných dat omezují pro účely této studie na výzkumné rozhovory s rodiči, kteří se v aktuálním školním roce připravovali se svými dětmi k zápisu do 1. třídy základní školy v městské části v centru velkého města, anebo v této městské části nyní navštěvuje jejich dítě mateřskou školu. Společně s ochotou k rozhovoru nebyla na výběr respondentů vztahována jiná kritéria. Lokalita byla zvolena proto, že se zde na poměrně malém prostoru nachází mnoho základních škol a další jsou nedaleko. Konkrétně se v této městské části jedná o 11 základních škol zřizovaných městskou částí, dvě soukromé a jednu církevní základní školu, přičemž veřejné základní školy nabízejí také různé možnosti vzdělávání s prvky daltonské výuky anebo přímo samostatné třídy zaměřené na výuku Montessori, výuku nadaných žáků či rozšířenou výuku cizích jazyků. Dále přilehlé městské části nabízejí další variaci veřejných i soukromých škol, přičemž blízká waldorfská škola získala status spádové školy pro celé město (v dané lokalitě se tedy nenachází, ale pro děti s místním bydlištěm je také spádová). Dvě ze škol zřizovaných touto městskou částí jsou rodiči označovány jako „romské“ školy (Lambda a Théta). Takovéto prostředí rodičům umožňuje, aby si z množství škol vybírali. V tabulce 1 jsou uvedeny charakteristiky jednotlivých škol v této lokalitě (školy Omikron, Sigma, Ypsilon, Tau a Chí se nenacházejí na území dané městské části, avšak respondenti se o nich ve svých výpovědích zmiňovali). Školy uvedené v této tabulce tedy vytvářejí lokální vzdělávací trh, jak jej popisují Nekorjak, Souralová a Vomastková (2011).

Tabulka 1 Charakteristika škol v okolí

Název	Zaměření podle webových stránek školy	Lokace
Alfa	cizí jazyky	v centrální části města
Beta	cizí jazyky	u parčíku
Gama	mnoho možností ke sportu	dále od rušné cesty, s hřištěm
Delta	cizí jazyky	u rušné cesty
Epsilon	individuální přístup	blízko parku
Zéta	třída pro nadané	u rušné cesty
Éta	zapojení do programů Zdravá škola, Tvořivá škola, Otevřená škola	u rušné cesty
Théta	vzdělávání dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí	u rušné cesty
Ióta	prvky daltonské výuky	v historické části města
Kappa	prvky daltonské výuky, spolupráce s Mensou	dál od rušné cesty, s hřištěm
Lambda	vzdělávací, kulturní a poradenské centrum	u rušné cesty
Omikron	škola s Montessori třídou	blízko centra
Sigma	Montessori	vzdálená od centra
Ypsilon	waldorfská škola	nedaleko centra
Tau	pohodová atmosféra a individuální přístup	nedaleko centra, u parčíku
Chi	náročná výuka a zároveň rodinné klima	dále od centra, nedaleko školy Tau

Výzkumu se zúčastnilo deset rodin. Při rozhovorech o volbě školy, které byly zaměřeny na představy o ideální škole, kritéria, kterým výběr školy podléhá, a jejich představy o dítěti, se někteří rodiče rozhovořili o tématu odkladů školní docházky.

V tabulce 2 jsou uvedeny bližší informace o respondentech. První sloupec obsahuje pseudonymy zúčastněných rodin. V druhém jsou údaje o dítěti, které je nyní předškolákem, jeho pozměněné jméno, a zda je nyní předškolák první dítě respondentů, anebo již proces zápisu do povinného vzdělávání (a případně také výběru ZŠ) rodiče absolvovali se starším dítětem. To může být významné jak u postojů k odkladu školní docházky (porovnávání schopností dítěte se starším sourozencem), tak pro představu o nabídce místních škol. Lze předpokládat, že rodiče, kteří již mají děti, jež ZŠ navštěvují, intenzivněji přemýšleli o zápisech a výběru školy v minulosti než nyní. Zároveň mají bližší zkušenosti se školou, kterou již jejich starší dítě navštěvuje. Ve třetím sloupci vidíme, kteří rodiče ve výzkumných rozhovorech o odkladu mluvili. U dvou dětí byla školní docházka odložena už v minulém roce.

38 Tabulka 2 Charakteristika respondentů

Rodina	Předškolák	Kritéria výběru ZŠ	Řeší rodina odklad?
Antošovi	Aleš, 2. dítě	vyklučuje spádovou školu Théta, protože nechce „romskou“ školu	již proběhl
Benešovi	Barbora, 3. dítě	vyklučuje spádovou školu Lambda, nechce školu pro „sociálně slabší“ a chce aktivně participovat na životě školy	ano
Černí	paní Černá, jedináček	vyklučuje spádovou školu Théta, protože nechce „romskou“ školu, nechce „pohodovou“ výuku ani náročnou na jazyky	ano
Dvořákovi	Dorota, 2. dítě	organizační důvody – škola cestou do práce a otevřená individuálnímu plánu	ano, ale nebude o něj žádat
Erbovi	Eliška, jedináček	vyklučuje spádovou, nechce náročnou školu, hledá možnosti sportování	již proběhl
Fialovi	Filip, 2. dítě	kritérii je velmi mnoho a žádná škola v okolí nevyhovuje všem (např. počet dětí ve třídě, školní družina, atmosféra ve třídě, přístup učitelů, otevřenost rodičům, vzdálenost od místa bydliště)	starší syn nastoupil později
Grešlíkovi	Gabriel, 2. dítě	ve spádové nebyli se starším dítětem spokojeni (kolektiv ve třídě), druhou školu zvolili po doporučení známého, který zde pracuje	ne
Horákoví	Hana a Hedvika, 3. a 4. dítě (dvojčata)	po získání dobrých referencí na spádovou školu se dále o volbu ZŠ nezajímá	ano
Chaloupkovi	Christian, 1. dítě	chce pro dítě příjemnou atmosféru a nadšené učitele	ne
Ibsovi	Ivan, 1. dítě	organizační důvody – stěhování do centra města, chce pro dítě příjemnou atmosféru a adekvátní náročnost	ano

2.3 Vstup do terénu a sběr dat

Respondenty jsem pro svůj výzkum získávala v mateřských a základních školách v dané lokalitě. Nejprve jsem se s ředitelkou či ředitelem mateřské školy domluvila na termínu, kdy se mohu ve školce s rodiči setkat. Zvolila jsem dobu, ve které si rodiče vyzvedávali děti domů. Poprosila jsem je o vyplnění krátkého vstupního dotazníku, který se týkal výběru školy, jejich konkrétních preferencí, charakteristik školy, podle kterých školu vybírají, a také toho, jaké jsou zdroje jejich informací o školách. Nakonec jsem je požádala o e-mailový anebo telefonický kontakt a rovnou

jsem zjišťovala, zda je rodič ochotný realizovat se mnou rozhovor. Obdobně jsem získávala respondenty při dnech otevřených dveří základních škol v dané lokalitě.

Po domluvě jsem se s rodiči scházela v kavárně, anebo u nich doma. Rozhovor jsem nahrávala a respondenty ujistila, že nahrávku nikdo neuslyší a při jejím přepisu budou změněna všechna jména.

Zvolila jsem techniku hloubkových rozhovorů. Předem jsem měla nachystaná témata rozhovoru, těmi byly představy o ideální škole, představy o dítěti předškolákově, zdroje informací o školách a plány před zápisem. Avšak snažila jsem se tato připravená témata vnášet do rozpravy přirozeně a rozvíjela jsem svými otázkami témata, se kterými přicházeli sami respondenti, jako tomu bylo i u tématu odkladu školní docházky, které jsem sama neiniciovala, ale pokud bylo pro respondenty relevantní či důležité, mluvili o něm.

Většina rozhovorů měla délku 45–90 minut, pouze jeden trval jen 31 minut. S těmi respondenty, pro které bylo téma volby školy zajímavější, byly přirozeně pořízeny delší rozhovory, protože se jich téma osobně týkalo, sami o něm hodně uvažovali a často byli i rádi, že mají možnost na toto téma promluvit. Nejkratší rozhovor byl pořízen s respondentkou paní Antošovou, z něhož jsem získala zajímavá data (paní Antošová odmítla dát dítě do spádové školy), avšak bylo vidět, že přestože provedla aktivní volbu školy, téma se jí příliš nedotýká a zajímavé pro ni není. Domnívám se, že jsem se jí snažila rozhovořit, avšak bylo patrné, že kromě základních detailů není možné téma dále rozvíjet, odpovědi byly velmi strohé. Atmosféra byla vždy příjemná, většinou také velmi uvolněná. Respondenti často vyjadřovali, kolik mají s výběrem školy, případně rozhodnutím o odkladu školní docházky starostí, většinou to ale přelévávali do vtipů a „veselých“ vyprávění.

Abych respondenty neovlivňovala, snažila jsem se vést rozhovory s respektem k jejich názorům. Během rozhovoru jsem neprojevovala odsouzení, ale snažila jsem se všechny postoje a názory pochopit. Tím jsem respondenty rovněž pobízela, aby o tématu bez obav hovořili. Eticky sporná byla chvíle, kdy mi respondenti (stalo se to u několika) položili otázku, která základní škola je podle mě nejlepší. Na to jsem odpovídala tím, že pro každého je to škola jiná. Tuto odpověď jsem považovala za upřímnou a zároveň natolik vyhybavou, že se nikdy nestalo, aby se respondenti dále vyptávali.

2.4 Analýza pořízených dat

Poté, co jsem fenomén odkladů rozpoznala jako významný, vybrala jsem z datového korpusu přeepsaných rozhovorů nejprve všechny úryvky, které se týkaly odkladu školní docházky. Tyto pasáže jsem rozdělila na drobnější celky a opatřila je příslušným kódem. Při analýze jsem tedy postupovala otevřeným kódováním podle Švaříčka a Šedové (2007). Zjistila jsem, že výpovědi o odkladech školní docházky jsou u respondentů silně navázány na výpovědi týkající se důvodů pro výběr školy. Proto jsem se vrátila ke zbylému materiálu a vybrala z něj ještě úryvky, které spadaly do této kategorie. U nich jsem znovu postupovala otevřeným kódováním, z kterého vzešlo

40 rozřazení chování rodičů do tří skupin, podle toho, jakým způsobem vybírají základní školu. Jednalo se o *vylučovací metodu*, *strategii přijatelné varianty* a *strategii seznamu přání*.

Při další analýze se projevilo, že kategoriemi různých způsobů výběru základní školy jsou pouze *strategie přijatelné varianty* a *strategie seznamu přání*, jelikož při vylučovací metodě jde o chování, při kterém rodiče z nějakého důvodu odmítají spádovou školu, po tomto odmítnutí však následuje některá ze strategií výběru, na kterou základní školu dítě nastoupí. To potvrdilo také rozdělení rodičů/respondentů do jednotlivých kategorií, jelikož rodiče v kategorii vylučovací metody výběru se objevili zároveň v některé z dalších dvou kategorií, což mě vedlo k zjištění, že jde pouze o nultý krok některých rodičů v procesu výběru školy. Kategorie *strategie přijatelné varianty* pojímá způsob výběru, při kterém rodiče volí první vhodnou školu, a třetí kategorie *strategie seznamu přání* popisuje postup, při kterém si jsou rodiče schopni definovat mnohá kritéria školy, kterou hledají, a tu potom vybírají ze všech, které jsou pro ně (finančně anebo vzdáleností) dostupné.

Z analýzy výpovědí o odkladu školní docházky vyplynul jako významný vztah rodičů k odbornosti institucí posuzujících připravenost dítěte na vstup do povinného vzdělávání, který se projevil odlišně u rodičů v kategorii strategie přijatelné varianty a v kategorii strategie seznamu přání. U rodičů se strategií seznamu přání se také objevilo množství různých důvodů, které v souvislosti s odklady školní docházky jejich dětí zvažují. Následující kapitoly popisují blíže tato výzkumná zjištění.

3 Výsledky

3.1 Rodiče se rozhodují o škole

Z výpovědí respondentů vyplývá, že existují různé postupy předcházející zápisu dítěte do konkrétní základní školy, a především též rozhodnutí, kam nakonec dítě v září opravdu nastoupí.

Nultý krok – vylučovací metoda. Spádovost neboli příslušnost místem bydliště ke konkrétní základní škole má zaručovat rodičům jistotu, že bude jejich dítě na tuto školu přijato. Jde tedy o nejpohodlnější možnost, jak své dítě přihlásit k povinnému vzdělávání.

Paní Benešová říká: „U toho nejstaršího jsme to vybírali, podívali jsme se nejdřív, kam jsme spádoví.“ Orientace ve spádovosti je prvním krokem v cestě za nástupem do 1. třídy. Rodič se při něm může setkat také s první komplikací, pokud tato škola nevyhovuje jeho představám. Paní Benešová tuto školu popisuje takto:

... je to ovšem takové... trošku... Prostě i v poradně nám bylo řečeno, že tam své dítě dávat nemáme, protože se ta škola specializuje na děti trošku sociálně slabší. Nechcu říct Romy, protože to je většina, ale jsou tam i bílí, ale takoví jednodušší v dobrém slova smyslu.

I přes zdráhání je možné vnímat, že se představa školy pro sociálně slabší děti nespojuje s její představou vhodné školy pro její dítě, protože to do tohoto profilu podle respondentky nespadá, v čemž byla utvrzena i autoritou poradenského zařízení.

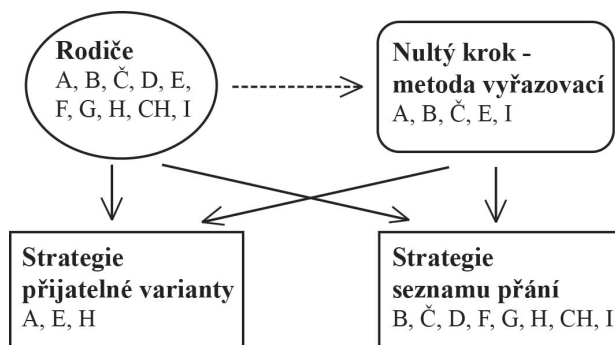
Důvodem nespokojenosti se spádově určenou školou mohou být obavy plynoucí z přesvědčení, že školu navštěvují děti jiného etnika, což říká paní Černá: „Tam chodí jenom cikáni, s prominutím... a bude jediná bílá jako...“ A pokračuje: „Ted je to specializace na Romy, v těch ostatních školách asi byli diskriminovaní, a tím pádem nám tam skončila spádová oblast se školou...“ – a respondentka paní Antošová přímo říká: „Tam jsou problémy s menšinama [pozn. žáky této školy jsou převážně Romové]. Z toho důvodu jsem to tam ani nezkoušela.“ Rodiče si vytvořili představu o škole a jejích klientech, která nekoresponduje s jejich sebezařazením. Nechtějí, aby bylo jejich dítě ve škole, ve které se od něj většina žáků výrazně liší.

Paní Erbová popisuje spádovou školu, kam „chodí děti z lepších rodin, rodiče je vozí do školy audinami a mercedesama...“, a je rozhodnutá: „Spadáme pod školu Beta, ale nechceme tam jít. Předně si myslím, že tam mají velké nároky na ty děti. Dcera je taková... a vlastně i celkově sousedé přesto, že spadají na školu Beta, všichni chodí na školu Gama.“ Spádovou školu tak diskvalifikuje jednak vnímání rozdílu v náročnosti školní výuky a potřebách dítěte a jednak příslušnost k referenční skupině, která podle respondentky spádovou školu svorně odmítá, a respondentka se přidává k odlivu na vedlejší základní školu.

Rodiče tedy mohou při volbě základní školy pro své dítě postupovat *vylučovací metodou, při které nejsou spokojeni se spádovou školou*. Odmítají své dítě zapsat do školy, která je podle nich určena dětem a rodinám s jinými charakteristikami, než které vnímají u svých dětí a sebe samých. Tento důvod není jediným, podle kterého se rodiče rozhodnou možnost spádové školy vyloučit, z respondentů však popisuje jinou příčinu (vzdálenost) pouze paní Ibisová: „Věděli jsme, že se budeme stěhovat do centra, takže by to bylo daleko.“

Po odmítnutí určité jistoty, která je s automatickým zápisem do spádové základní školy spojena, celý proces nekončí. Tito rodiče se připojují svým chováním při volbě ZŠ k ostatním rodičům, kteří školu více či méně aktivně vybírají, přičemž odmítnutí spádové školy je pro ně ústředním motivem jejich dalšího jednání a hlavním kritériem výběru. Jak je zřehledněno v obrázku 1, rodiče postupují při aktivním výběru školy strategií přijatelné varianty, anebo strategií seznamu přání, přičemž není důležité, zda nultý krok vyřazovací metody nastal, anebo ne.

Strategie přijatelné varianty. Nejkratší možnou cestou k zápisu do 1. třídy je zvolit si jako jedinou školu spádovou. Takto postupuje respondentka paní Horáková: „Já jsem stará škola... Prostě je to škola, tak tam půjdou.“ Výběr školy pro ni důležitý není, avšak svůj zájem také projevila: „Jo, ptala jsem se na školu lóta ve školce a říkali, že jo, dobrý.“ Na jednu stranu tedy říká, že mezi školami nehledá tu nejlepší a děti nastoupí do školy, která jim je určena, na druhou stranu si přece jen reference o této škole získávala a je otázkou, jak by dále postupovala, kdyby tyto reference byly špatné.

Obrázek 1 Schéma rodičovských strategií.

Respondentka paní Antošová sice svou negativní volbou, odmítnutím spádové školy z důvodů „problémů s menšinami“, svůj výběr začala, avšak dále v něm aktivně nepokračuje. Rozhodla se pro další nejbližší školu a po zkušenostech se starší dcerou nemá obavy, že by dítě na vybranou školu nevzali: „Oni museli kvůli velkému zájmu otevřít ještě druhou třídu, ale jakože problém tam nebyl. Ona normálně prošla tím sítím zápisu... Kdyby to náhodou nevyšlo na škole Tau, tak půjdeme na školu Chí.“ Po vyloučení spádové školy již mezi ostatními školami nehledá favorita, ale postupovala by jen dál od místa bydliště, dokud by dítě do školy nepřijali.

Rodiče se strategií přijatelné varianty volí jako školu pro své dítě první schůdnou možností. Pokud je pro ně spádová škola přijatelná, nezjišťují si, zda je v okolí nějaká lepší. Pokud přijatelná není, volí nejbližší přijatelnou. Konkrétní představu ideální školy nemají, proto ji ani nehledají, na rozdíl od rodičů, kteří vybírají školu podle různých kritérií (seznamu přání).

Strategie seznamu přání. Lokalita, ve které výzkumné šetření probíhalo, nabízí pestrou paletu základních škol. Aniž by rodiče museli plánovat náročnou každodenní logistiku, mohou si vybrat hned z několika velmi blízkých škol, do které své dítě zapíší.

Někdy mohou mít rodiče o svých preferencích jasno podle kritérií, která si při výběru (ať už vědomě, či ne) stanoví. Paní Benešová popisuje své hlavní kritérium: „Nalákala mě úzká spolupráce rodičů se školou.“ Toto kritérium uplatnila již při výběru mateřské školy. Možnost participovat na rozhodování o chodu školy i komunitní ráz zařízení, který do svého života vtahuje celé rodiny, jsou pro ni zajímavé. Také proto se nechala zvolit zástupkyní tříd starších synů v rodičovském sdružení. Rodič tak může umět jasně definovat, co je pro něj zásadní, aby si školu vybral. Paní Černá říká: „Co je pro nás důležité, aby to pro nás bylo jednak dopravou schůdný a jednak aby ta škola měla dobré reference... mají hned nějaký hřiště nebo nějaký prostranství... Tam je to obrovský areál.“ V tomto procesu výběru není podstatné, které konkrétní charakteristiky školy přidávají na žádosti, ale zda jsou rodiče schopni k seznamu svých přání přiřadit konkrétní školu z nabídky na lokálním vzdělávacím trhu.

Pokud je kritérií mnoho a nemají přednost jedno před druhým, je výběr mnohem náročnější, což popisuje pan Fiala: „To právě nejde říct, co je nejdůležitější, protože kdybychom věděli, co je nejdůležitější, tak by to bylo asi snadný, protože bychom si vybrali podle toho. Je toho víc a vždycky se křížilo jedno s druhým.“ Pro spokojenost s volbou je pro rodiče důležité směřovat, tedy vybrat takovou školu, ve které méně důležitá kritéria (např. vzdálenost od místa bydliště) ustoupí důležitějším (hřiště). V opačném případě přichází místo spokojenosti letargie: „Nebylo to nějaké racionální rozhodnutí, bylo to nejmenší zlo, tak to tak prostě berem“. Prostě normální škola,“ říká pan Fiala rezignovaně, protože ideální školu, která by splňovala vše, co si s manželkou určili, nenašel.

Proces vytvoření seznamu přání a přiřazování dostupných škol zahrnuje aktivní zjišťování informací o těchto školách. Paní Benešová říká:

Tak jsme se dívali v okolí, jaké jsou školy, a dostali jsme doporučení jednak z poradny jednak od známých, že lóta je dobrá. Tak jsme šli na den otevřených dveří, bavili jsme se tam s paní zástupkyní, s nějakými lidmi a došli jsme k názoru, že by nám vyhovovala.

Paní Černá říká: „Hledala jsem na internetu, plus vlastně teďka budou dny otevřených dveří.“ Rodiče získávají reference od známých, dostupných autorit, z webových stránek i dnů otevřených dveří. Vynakládají tak zvýšené úsilí, aby dosáhli toho, že své dítě zapíší do školy, která bude vyhovovat jejich představám, což je opakem volby první přijatelné školy.

Způsob výběru školy byl v této kapitole rozdělen do kategorií vylučovací metody a strategií přijatelné varianty a seznamu přání. Zároveň ukazují, že vylučovací metoda není uceleným způsobem výběru, ale pouze fází u některých rodičů, kteří poté postupují jednou ze strategií. V době před zápisem si rodiče vybírají školu, na kterou dítě zapíší, ale také rozhodují o tom, zda je již dítě dostatečně zralé, aby školní docházku započalo v následujícím školním roce, anebo využijí možnosti odkladu.

3.2 Rodiče se rozhodují o odkladu školní docházky

V České republice mohou pouze rodiče zažádat o odklad školní docházky jejich dítěte, takže na nich leží hlavní břímě rozhodování. Následná odborná posouzení se pak týkají oblasti školní zralosti a připravenosti – tedy připravenosti tělesné, mentální, sociální a citové zralosti, která se týká zvládnutí emocí, samostatnosti i kooperace s učitelem a spolužáky. Z rozhovorů vyplývá, že se jiným způsobem rozhodují o odkladu rodiče, kteří při výběru školy užívají strategie přijatelné varianty, a jinak ti se strategií seznamu přání.

Odklad školní docházky dítěte u rodičů se strategií přijatelné varianty. Rodiče, kteří vybírají školu způsobem strategie přijatelné varianty, akcentují při rozhodování o odkladu posouzení instituce (MŠ, ZŠ, PPP).

Paní Erbová popisuje proces, který vedl k odkladu školní docházky její dcery:

Jsme furt doufali, že ta Eliška do školy půjde, že nebude mít odklad. Ale byli jsme u zápisu a tam nám řekli, abychom se obrátili na poradnu... Nakonec nám v té poradně řekli, že by to chtělo ještě rok odklad, protože Eliška měla problémy se sluchem..., takže hodně špatně mluví, takže musíme to z toho logopedického hlediska ještě dotlačit.

Prvotní představa rodičů byla, že dítě do školy nastoupí, a iniciativa odkladu vzešla až ze strany základní školy, aby byla následně potvrzena pedagogicko-psychologickou poradnou. Jejich expertizu Erbovi uznali a zažádali školu o odklad.

Rodiče mohou s názorem poradny také nesouhlasit, jako paní Horáková:

Takže holky tam byly s tím, že nám napsali, že by nám odklad doporučovali. No, každopádně k zápisu musíme, tak uvidíme, co nám tam řeknou, protože i ve školce se divili... protože říkali, že jsou holky šikovný. Takže já s tím taky moc nesouhlasím, protože ten papír byl takový nespecifický... Je hrozně zvláštní..., protože ty posudky jsou úplně stejný.

Přestože jsou Hana a Hedvika dvojčata, paní Horáková získala k poradně, která vydala identické posudky, nedůvěru. Nejenže se posudek lišil s její představou o dětech, ale i s názorem jiné odborné instituce – mateřské školy. Stojí tedy proti sobě posouzení dvou institucí, MŠ a PPP, přičemž názor znějící z MŠ je shodný s názorem paní Horákové. Ve hře je ještě jedna instituce, která může spor rozhodnout, a to základní škola. Paní Horáková říká:

Takže jsem zvědavá, co nám řeknou u zápisu. Kdyby tam naznali, že by byl lepší ještě ten rok, tak samozřejmě dáme ještě ten rok, ale pokud by řekli, že nevidí problém, tak potom jsem říkala, že bych to ještě řešila tak, že bych kontaktovala tu poradnu, tu psychologku, a řekla jí, co nám řekli u zápisu, a zeptala se jí na její názor ještě.

V případě, že by se zástupci školy přidali svým posouzením školní zralosti Hany a Hedviky na stranu poradny, paní Horáková by již dále svůj názor neprosazovala. „Pokud nám ve škole řeknou, že ne, tak už to řešit nebudu,“ říká. V případě, že by ale dali za pravdu jí a zaměstnancům MŠ, snažila by se o přehodnocení posudku poradny. Zajímavé je, že se zdá, že je pro ni posudek z poradny určující, jelikož se jej nesnaží obejít (pokud nechce, nemusí žádost o odklad vůbec podávat).

Paní Horáková odhaluje, že váhá s odkladem školní docházky také z toho důvodu, že by měly dcery hned po nástupu osmé narozeniny:

Tam je ještě problém, že holky jsou v září, takže kdyby tam byl odklad, tak by nastoupily v osmi letech, což mi už přijde pozdě... Přijde mi zase, ne špatný, ale v těch osmi letech zase je to pozdě... No nevím, v osmi letech do 1. třídy, kdy vyjdou ze základky?

Rodičům může vadit, pokud jejich dítě nastoupí těsně před osmými narozeninami. Zákon to takto sice umožňuje, ale není to zcela běžné. Matce vadí, že by byly dcery starší „oproti ostatním“ a také by školní docházku ukončily v nestandardně vysokém věku. Nechce, aby její dcery vyčnívaly z toho, co je běžné, stejně jako ani nechce

jít proti konečnému rozhodnutí pedagogicko-psychologické poradny, přičemž také automaticky volí pro své děti spádovou ZŠ.

Rodiče využívající strategii přijatelné varianty přistupují k odkladu školní docházky svých dětí na základě odborného posouzení. Společným faktorem při rozhodování o volbě školy i o odkladu školní docházky může být důvěra v odbornost institucí a snaha o chování podobné většině.

Odklad školní docházky dítěte u rodičů se strategií seznamu přání. Rodiče předškoláků se seznamem přání o základní škole vnímají silně svou úlohu také v procesu rozhodování o odkladu školní docházky jejich dítěte.

Paní Benešová má vlastní představu o tom, zda by k odkladu mělo dojít, a *PPP považuje pouze za poradní orgán*:

My teďka jsme objednaní do poradny s dítětem, takže tam se poradíme. Já bych byla pro odklad, protože jednak ještě má logopedické problémy, to by se ještě teoreticky mohlo odstranit za toho půl roku, chytrá je, ale je taková ještě miminkovská... Ale takže říkám, poradíme se v té poradně. Já si myslím, že by jí to vůbec neublížilo ten odklad, ale uvidíme.

Říká, že by volila odklad především z důvodu sociální nezralosti dcery a viditelné projevy zlehčuje. Přestože názor PPP zřejmě považuje za důležitý, není pro ni odbornost poradny natolik významnou, aby její posudek bez váhání přijala, ale chystá se jej srovnávat s vlastní představou o dceři.

Rodiče navíc mohou vnímat nejednoznačnost odborného posouzení v oblasti sociální na rozdíl od diagnostiky školní zralosti v jiných oblastech. Starší syn pana Fialy potřeboval posudek z poradny, aby mohl do školy nastoupit těsně před svými šestými narozeninami. Pan Fiala popisuje, co se dozvěděl: „Oni řekli, jo, inteligenčně úplně v pohodě tam může jít, to nemějte obavu, ale sociálně, že by potřeboval, nebo že se vůbec nic nestane, když bude ještě ve školce. Takže šel až vlastně v šesti s tím, že měl měsíc do sedmi.“ Posudek PPP tedy podle rodiče jednoznačně ohodnotil školní zralost v oblasti rozumové, avšak v případě sociální zralosti byl spíše doporučující a finální rozhodnutí nechával na rodičích. Takové vyjádření může u rodiče vnímání odbornosti poradny snižovat.

Rodiče může provázet obava, že je odborné posouzení sociální zralosti pouze formalitou. Paní Černá říká:

Jako pořád se rozhodujeme, jestli dát ten odklad, nebo ne. Říkala jsem, že bych možná, protože mám nějaký kontakt na psycholožku, že bych jí zavolala, protože si myslím, že když pak půjdeme jen do poradny na těch 20 minut, tak ona oštempluje ten papír a vlastně nic neřekne. Potom musíme jít k té obvodářce, ta v podstatě řekne – no, když chcete, tak chcete.

Paní Černá tedy považuje oficiální instituce posuzující připravenost dítěte na započetí školní dráhy k tomuto účelu za nedostatečné, a proto chce zjistit vlastní cestou, jestli je její dcera dostatečně zralá na nástup do 1. třídy. Domnívá se, že

46 nakonec může dostat posudek podle toho, jak se sama rozhodne. „... jako dítě máte zdravý a co by obvodní doktor k tomu měl říkat. Takže ještě proto, že je v srpnu, tak by jí nic neuteklo,“ pokračuje a naznačuje tím, že možná už představu o správné volbě má a v odborné lékařské posouzení nevěří.

Na rozdíl od rodičů se strategií přijatelné varianty rodiče se seznamem přání institucím tolik nedůvěřují, odbornost jejich posouzení školní připravenosti dítěte zlehčují a zdůrazňují v konečném rozhodnutí vlastní úsudek. Ten mohou ovlivňovat další okolnosti, které se netýkají jen školní zralosti jejich dítěte.

Svou roli při rozhodování o odkladu hraje vědomí, že je v našem prostředí odklad školní docházky běžnou záležitostí, jak popisuje paní Benešová:

Moje zkušenost je, že ty odklady jsou hodně takzvaně v módě, a vidím to i v těch našich třídách (pozn. u starších sourozenců), že tam jsou děti, které jsou regulérně dva roky od sebe... To mě děsí, že by tam byla šestiletá holčička a téměř osmiletý kluk, to si nemyslím, že by bylo úplně ideální. Potom ty děti se dohání fyzicky i tím učením, takže to bych nechtěla moc řešit tyhle věci.

Matčinou starostí je, aby ji ochránila před střetem s vyspělejšími spolužáky. Odkladem školní docházky může také prodloužit kontakt s oblíbeným školním zařízením a komunitou: „To je taky dobrý, když by ta dcera zůstala ještě v té školce, tak bych tam ještě mohla být, protože takhle už by vlastně byli všichni jen ve škole a z té školky bychom už odešli jako.“ Nástupem její poslední dcery do školy by se už mohla angažovat jen ve škole, což jí je líto. Rozhodnutím pro odklad by získala další rok účasti na životě mateřské školy, což by uvítala.

Fialovým připadalo, že by už syn mohl být na nástup do školy dostatečně vyžralý, ale posudek z poradny se rozhodli využít jako důvod k ponechání syna ve školce. „Jako asi mohl, když vidím některé prvňáčky, tak mohl jít, ale myslím, že to nebyla chyba,“ pokračuje pan Fiala. Znamená to, že jeho úsudek o připravenosti jeho syna na 1. třídu se po návštěvě PPP nezměnil, přestože rozhodnutí o nástupu ano. Pan Fiala říká, že roli při rozhodování hrál také mladší sourozenec: „Nechtěli jsme, protože jsme věděli, že ten druhý je narozenej na konci listopadu, nechtěli jsme, aby byli o tři roky od sebe, že o dva aspoň drže nějakou vazbu.“ Pan Fiala měl pocit, že je už jeho syn možná zralý na to, aby nastoupil do školy v necelých šesti letech. V pedagogicko-psychologické poradně však našel ujištění, že nebude vadit, když dítě nastoupí do školy o rok později, což vyhovovalo jeho situaci, ve které chtěl udržet užší vztah obou sourozenců. Zároveň tím výhodně získal pro mladšího syna místo ve vybrané školce: „Vlastně oba dva chodili do školky tady..., která je super, myslím, že tady [v centru města] nemá konkurenci. To jsme taky měli obrovský štěstí, že jsme se tam promanipulovali.“ Naznačuje, že nebylo jednoduché se do této, podle něj nejlepší, mateřské školy dostat a musel k tomu využít určité strategie. „To byl vlastně i jeden z drobných důvodů, proč ten synek nešel do školy, když mohl, ale tím, že jsme ho nechali ve školce ještě o rok dýl, tak jsme tam stihli přihlásit toho druhého jako sourozence, dostali jsme nějaký body a on mohl chodit tam.“ Pan Fiala *zajistil odkladem školní docházky staršího syna přijetí mladšího*. Při rozhodování, zda jeho

syn nastoupí do školy, hrál úlohu také tento argument. Starší syn mu již připadal vcelku připravený do školy nastoupit, ale v pedagogicko-psychologické poradně mu potvrdili, že mu rok navíc ve školce neublíží (viz výše). Využil tedy možnosti dostat mladšího syna do, podle něj, ideální mateřské školy, ve které pak může zůstat i po odchodu staršího syna do školy.

Rodiče tedy zvažují odklad školní docházky jako výhodu při vstupu do vybraného předškolního zařízení. Paní Černá popisuje, že je pro ni výhodné, aby start povinného školního vzdělávání u své školy pozdržela:

... vzhledem k tomu, že jestli dáme odklad, tak já pak doufám, že když v srpnu bude mít sedm let, tak stejně i když nemáme vůbec spádovou oblast, tak že by nám ji na tu školu lóta vzali. Protože budou brát třeba nejdřív ty, co dali odklad od ledna. Takže si myslím, že my budeme příští rok stejně jako v popředí a že nám ji musí vzít jako.

Matka tedy kalkuluje s tím, že vyšší věk dítěte jí pomůže dostat se do školy, kterou vybrala, a odklad by jí v tom mohl pomoci.

Rodiče tak mohou odklad školní docházky vítat, protože je pro ně přínosné pozdržet dítě o rok déle v mateřské škole. Mohou tuto situaci využít při organizačních potížích, při naplňování vlastních potřeb týkajících se mateřské a základní školy a takticky při výběru mateřské a základní školy a plánu, jak se na ni dostat, když není spádová.

Rodiče, kteří volí školu podle seznamu přání, jsou při svém rozhodování individualizovanější. Tak jako volí školu podle vlastního úsudku, stejně jednájí také v otázce odkladu školní docházky jejich potomka. Srovnávají vlastní úsudek s úsudkem odborníků a vyhodnocují výsledné řešení. Jejich úsudek je přitom ovlivněn růzností jejich zájmů a potřeb.

4 Závěr a diskuse

V této studii jsem prezentovala, jak přemýšlejí o odkladu školní docházky rodiče, kteří pro své dítě vybírají základní školu. Postoje k rozhodování o odkladu se liší podle toho, jakým způsobem rodiče školu vybírají.

Rodiče buď vybírají z dostupných škol tu (pro ně) nejlepší při strategii se seznamem přání (*Benešovi, Černí, Dvořákovi, Grešlíkovi, Ibisovi, Chaloupkovi a Fialovi*), anebo akceptují první vyhovující variantu jako rodiče se strategií přijatelné varianty (*Antošovi, Horákovi a Erbovi*). Pokud rodiče z nějakého důvodu vylučují možnost spádové školy (*Antošovi, Benešovi, Černí, Erbovi a Ibisovi*), v dalším kroku postupují buď jako se strategií přijatelné varianty (*Antošovi a Erbovi*), anebo seznamu přání (*Benešovi, Černí a Ibisovi*).

Roweová a Lubienski (2017) docházejí k závěru, že rodiče při výběru školy hledají takovou, která nejvíce vyhovuje jejich představám svými sociodemografickými charakteristikami, a to konkrétně tak, aby tyto charakteristiky byly podobné charakteristikám rodiny předškoláka. Rodiče vybírají takovou školu, ve které bude jejich

48 dítě zapadat do skupiny vrstevníků a která vyhovuje charakteristikami žáků. Popsala jsem, že tyto důvody opravdu popisují někteří rodiče (*Antošovi, Benešovi, Černí a Erbovi*), kteří v první řadě vylučují spádovou školu (metoda vylučovací), protože podle jejich mínění žáci, kteří spádovou školu navštěvují, nejsou svými charakteristikami podobní jejich dítěti, které by mělo do školy nastoupit.

Z analýzy dat vyplynulo, že rodiče se strategií přijatelné varianty rozhodují o odkladu školní docházky svých dětí na základě doporučení institucí (mateřská škola, základní škola, pedagogicko-psychologická poradna), zatímco rodiče, kteří si z nabídky základních škol vybírají podle seznamu přání, jsou na odbornících nezávislejší. To odůvodňují různou mírou důvěry v odbornost institucí. Greger (2015, s. 100) uvádí, že je pro rodiče jedním z důležitějších důvodů pro odklad školní docházky to, že nechtějí „jednat v rozporu s doporučením ZŠ, poradny apod.“. Rodiče se strategií přijatelné varianty důvěřují odbornosti institucí. Proto také mezi školami tolik nepřebírají a při rozhodování o školním odkladu rozhodují v závislosti na jejich posouzení. Zatímco individualizovanější rodiče se seznamem přání takovou důvěrou v instituce nemají, mezi školami vybírají takovou, která bude nejvíce vyhovovat jejich představám, a o odkladu školní docházky se rozhodují samostatně. V odborný posudek nevěří bezmezně, ale považují jej za formalitu, která pouze doplňuje paletu argumentů, na jejímž základě se nakonec rozhodnou.

Za důležité považují nové zjištění, že do procesu rozhodování o odkladu školní docházky dítěte vstupuje rodičům představa možnosti „promanipulovat se“ na vybranou školu, tedy zajistit tímto způsobem přijetí mladšího dítěte do vybrané mateřské školy (*Fialovi*), anebo zvýšit šance na přijetí dítěte do vybrané základní školy (*Černí*). Rozhodnutí o odkladu školní docházky může s volbou školy velmi úzce souviset a nemusí vyplývat z hodnocení aktuální školní připravenosti dítěte.

Z analýzy rozhovorů také vyplývá, že rodiče při rozhodování o odkladu školní docházky berou vážně potřeby dítěte. Pokud podle nich není dostatečně zralé, chtějí je před školou uchránit. Toto zjištění podtrhuje představu o neflexibilní škole, do které se musí žák napasovat a o které rodiče nepředpokládají, že by brala ohled na jedinečnost jejich dítěte. To systémově kritizuje Mertin (2015), podle kterého by měly do základní školy nastupovat všechny šestileté děti (až na velmi malé procento výjimek), vzhledem k tomu, že školy individuální přístup k dětem deklarují. Školský systém by měl dětem zaručovat bezpečné prostředí, aby se je rodiče nebáli do škol posílat.

Tato studie vznikla při zkoumání fenoménu volby základní školy. Díky tomu analýza dat ukázala propojení mezi tím, jak rodiče uvažují o volbě školy a o odkladu školní docházky. Výzkumný kontext však s sebou přináší také značné limity. Předně, kvalitativní metoda neumožňuje zobecňování. Na počátku výzkumu navíc nebylo cílem věnovat se odkladům školní docházky, tudíž toto téma určitě nabízí další možnosti hlubšího bádání. Domnívám se, že bude nadále přínosné následovat trend zkoumání tohoto tématu z pohledu rodičů (Greger, 2015; Svobodová, 2015), a ne pouze studiem formálně udávaných důvodů k odkladům.

Literatura

- Bednářová, J., & Šmardová, V. (2015). *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Edika.
- Black, S. E., Devereux, P. J., & Salvanes, K. G. (2011). Too young to leave the nest? The effects of school starting age. *The Review of Economics and Statistics*, 93(2), 455–467.
- Bosetti, L. (2004). Determinants of school choice: Understanding how parents choose elementary schools in Alberta. *Journal of Education Policy*, 19(4), 387–405.
- Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis grounded theory after the postmodern turn*. San Francisco: University of California.
- Český rozhlas Radiožurnál. (2017). *Ranní interview 12. 2. 2017, 8:50*. Dostupné z <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3800169>
- Český statistický úřad. (2016). *Základní školy – žáci přijatí do 1. ročníku dle věku; žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku – časová řada 2006/07–2015/16*. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/34193311/2300421617.pdf/f0340251-f89b-4249-bd61-7662a5c33322?version=1.1>
- Frederiksson, P., & Öckert, B. (2013). Life-cycle effects of age at school start. *The Economic Journal*, 124(September), 977–1004. doi: 10.1111/eoj.12047
- Goldring, E. B., & Hausman, C. S. (1999). Reasons for parental choice of urban schools. *Journal of Education Policy*, 14(5), 469–490.
- Goleman, D. (1997). *Emoční inteligence*. Praha: Columbus.
- Greger, D. (2015). Faktory ovlivňující rozhodování rodičů o odkladu školní docházky dítěte. In D. Greger, J. Simonová, & J. Straková (Eds.), *Spravedlivý start? Nerovné šance v předškolním vzdělávání a při přechodu na základní školu* (s. 96–105). Praha: PedF UK. Dostupné z http://pages.pepf.cuni.cz/uvrv/files/2016/04/Spravedlivy_start.pdf
- Hastings, J. S., & Weinstein, J. M. (2008). Information, school choice, and academic achievement: Evidence from two experiments. *Quarterly Journal of Economics*, 123(4), 1373–1414.
- Kalenda, J. (2016). Prozatím nevyužitá šance: situační analýza v pedagogickém výzkumu. *Pedagogická orientace*, 26(3), 457–481.
- Kohoutek, R. (2006). Diagnostika připravenosti dětí pro školní docházku. *Pedagogická orientace*, 16(2), 3–23.
- Kotátková, S. (2008). *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada.
- Kratzmann, J., & Schneider, T. (2012). School entry – A risk for schoolbeginners? *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie*, 26(3), 197–212. Dostupné z <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11577-009-0051-z>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa, základní duševní potřeby dítěte, dítě a lidský svět*. Praha: Grada.
- McEvan, P. J., & Shapiro, J. S. (2008). The benefits of delayed primary school enrollment: Discontinuity estimates using exact birth dates. *Journal of Human Resources*, 43(1), 1–29. Dostupné z <https://muse.jhu.edu/article/466576/pdf>
- Mertin, V. (2015). Odklady jsou reakcí rodičů na stav školského systému. *ZVONÍ!*, 3(5). Dostupné z https://www.clovekvrtisni.cz/uploads/file/1420646766-cislo5_web.pdf
- Zákon č. 178/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=178&r=2016>
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění účinném od 1. 1. 2017 do 31. 8. 2017. Dostupné z <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>
- Nekorjak, M., Suralová, A., & Vomastková, K. (2011). „Romské školy“ a sociálně prostorové nerovnosti. *Sociologický časopis*, 47(4), 657–680. Dostupné z http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d5584d9fa64d97a2eb797f12e6897e3bbb28a041_Nekorjak%20soccas2011-4.pdf

- 50 Ponzo, M., & Scoppa, V. (2014). The long-lasting effects of school entry age: Evidence from Italian students. *Journal of Policy Modeling*, 36(3), 578–599. doi:10.1016/j.jpolmod.2014.04.001
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Přinosilová, D. (2007). *Diagnostika ve speciální pedagogice: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido.
- Puhani, P. A., & Weber, A. M. (2007). Does the early bird catch the worm? *Empirical Economics*, 32(2), 359–386. Dostupné z <https://link.springer.com/article/10.1007/s00181-006-0089-y>.
- Rowe, E. E., & Lubienski, C. (2017). Shopping for schools or shopping for peers: Public schools and catchment area segregation. *Journal of Education Policy*, 32(3), 340–356. Dostupné z <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680939.2016.1263363>
- Simonová, J. (2015). Postoje rodičů k volbě základní školy. *Studia paedagogica*, 20(3), 69–88. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studiapaedagogica/article/view/1148/1426>
- Simonová, J. (2017). Charakteristiky dobré základní školy z pohledu rodičů. *Pedagogická orientace*, 27(1), 136–159. Dostupné z <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/6743/pdf>.
- Straková, J., & Simonová, J. (2015). Výběr základní školy v ČR a faktory, které jej ovlivňují. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 51(4), 587–606. Dostupné z <https://doi.org/10.13060/00380288.2015.51.4.208>
- Svobodová, Z. (2015). *Rozhodovací proces rodičů o odkladu povinné školní docházky* (Dizertační práce). Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/133186>
- Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Zelinková, O. (2001). *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál.

Mgr. Kristýna Vlčková, Ústav pedagogických věd
Masarykova univerzita, Filozofická fakulta
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
vlckova.k@mail.muni.cz